

Systemy Czasu Rzeczywistego (SCR)

Wykład 2: Historia, podstawowe pojęcia i definicje

WYDZIAŁ ELEKTROTECHNIKI I AUTOMATYKI – KATEDRA INŻYNIERII SYSTEMÓW STEROWANIA

Kierunek: Automatyka i Robotyka

Studia stacjonarne I stopnia: rok II, semestr IV

dr inż. Tomasz Rutkowski

2017

Rys historyczny

Wszystko zaczęło się dawno, dawno temu ...

Lata 60 i 70 XX wieku:

- ▶ maszyny wolnostojące z dedykowanym oprogramowaniem (silna więź pomiędzy sprzętem a oprogramowaniem)
- ▶ wąski zakres zastosowań związany z:
  - ▶ sterowaniem lub nadzorowaniem niektórych procesów technologicznych (np. w przemyśle petrochemicznym)
  - ▶ systemy o charakterze militarnym (np. sterowanie raketami)

Rys historyczny

Lata 80 i 90 XX wieku:

- ▶ powstaje konsorcjum o nazwie PC/104, jego działania związane głównie z rozwojem aplikacji do zastosowań militarnych i medycznych, opracowanie standardu mikroprocesorowego (płytką mniejsza niż 1 dm²)
- ▶ burzliwy rozwój techniki mikroprocesorowej owocujący bujnością rozwiązań, między innymi w dziedzinie wykorzystania układów mikroprocesorowych w układach sterowania

Rys historyczny

Koniec XX i początek XXI wieku:

- ▶ radykalne obniżenie kosztów produkcji układów mikroprocesorowych spowodowało, że systemy czasu rzeczywistego można spotkać niemal wszędzie
- ▶ **ale gdzie dokładnie ?**

Systemy Czasu Rzeczywistego w otaczającym nas świecie

Sterowanie:

elektrowniami,
fabrykami chemicznymi,
liniami technologicznymi (np. przetwarzania żywności),
system kontroli ruchu lotniczego,
sterowanie transportem bagażu na lotnisku,
sterowanie robotami autonomicznymi,
sterowanie silnikami odrzutowymi,
w samochodach sterowanie wtryskiem paliwa,
poduszką powietrzną, ABS, ...

Urządzenia telekomunikacyjne i sieciowe:
routery, telefony komórkowe ...

Systemy Czasu Rzeczywistego w otaczającym nas świecie

Urządzenia osobiste: odtwarzacze MP3, palmtopy ...

Urządzenia biurowe: fax'y, kopiarki, ...

Peryferia komputerowe: drukarki, terminale, skanery,
modemy ...

Militaria: systemy uzbrojenia (ofensywne i
defensywne)...

Medycyna: aparaty USG, tomografy komputerowe ...

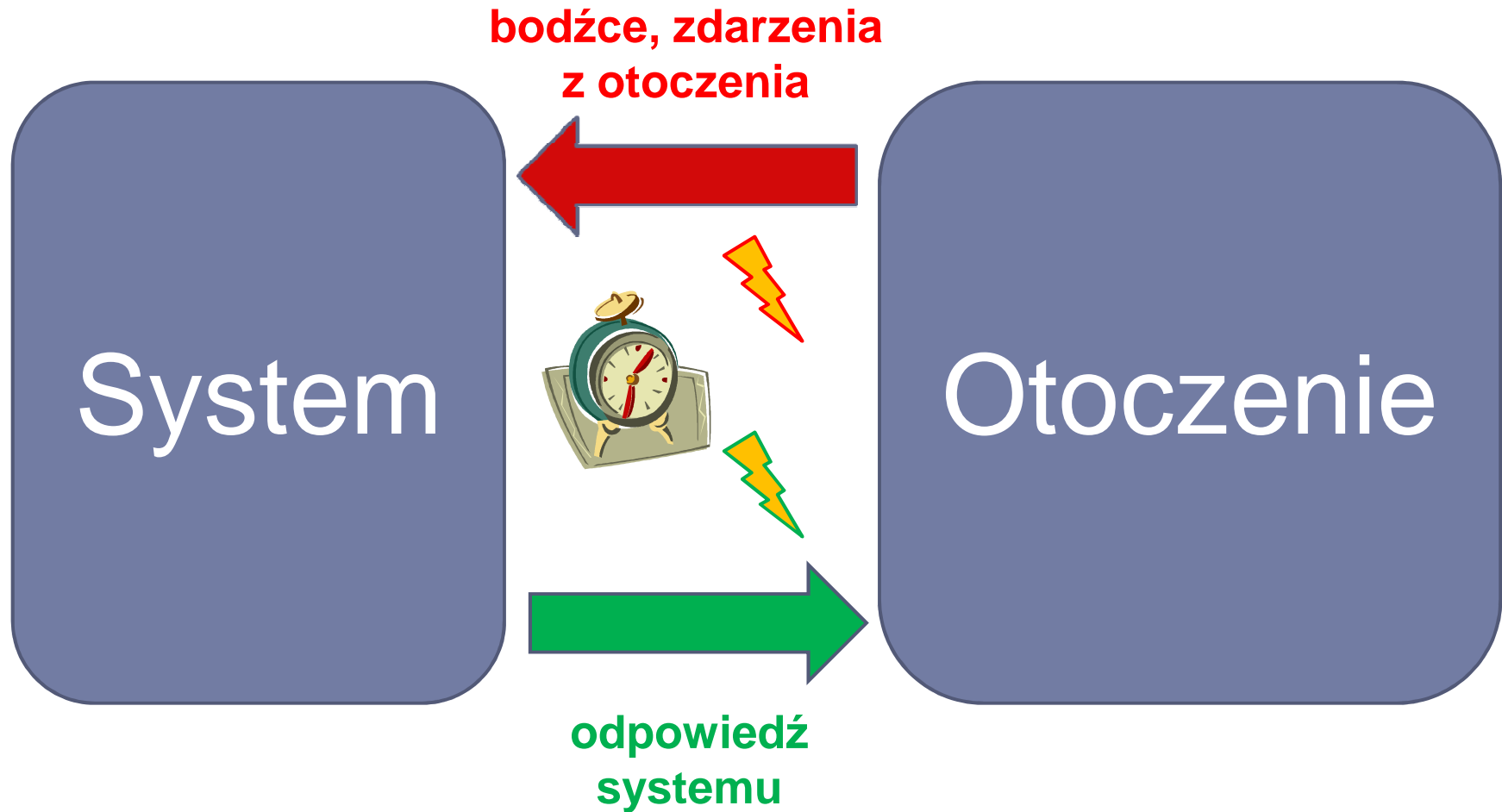
Sprzęt AGD: kuchenki mikrofalowe, zmywarki, pralki,
odtwarzacze DVD, sterowanie ogrzewaniem,
sterowanie klimatyzacją ...

System i jego otoczenie

System i jego otoczenie

Czym jest System?

Definicja:

System jest to zorganizowany zbiór obiektów (podsystemów), które są od siebie zależne (połączone między sobą) i stanowią pewną częściowo zamkniętą (względem relacji zależności) jednostkę

Czym jest Otoczenie?

Definicja:

... ? ...

Otoczeniem (środowiskiem) jest wszystko co nie należy do systemu

---

*Przykłady różnych definicji
Systemu Czasu
Rzeczywistego*

System Czasu Rzeczywistego - różne definicje

Definicja I :

Tryb przetwarzania w czasie rzeczywistym jest takim trybem, w którym programy przetwarzające dane napływające z zewnątrz są zawsze gotowe, a wynik ich działania jest dostępny nie później niż po zadanym czasie.

Moment nadejścia kolejnych danych może być losowy (asynchroniczny) lub ściśle określony (synchroniczny).

K. Lal, T. Rak, K. Orkisz. „RTLinux – system czasu rzeczywistego”, HELION, 2003.

System Czasu Rzeczywistego - różne definicje

Definicja II :

System czasu rzeczywistego jest systemem interaktywnym, który utrzymuje ciągły związek z asynchronicznym środowiskiem, np. środowiskiem, które zmienia się bez względu na system, w sposób niezależny.

K. Lal, T. Rak, K. Orkisz. „RTLinux – system czasu rzeczywistego”, HELION, 2003.

System Czasu Rzeczywistego - różne definicje

Definicja III :

Oprogramowanie czasu rzeczywistego odnosi się do systemu lub trybu działania, w którym przetwarzanie jest przeprowadzane na bieżąco, w czasie wystąpienia zewnętrznego zdarzenia, w celu użycia rezultatów przetwarzania do kontrolowania lub monitorowania zewnętrznego procesu.

K. Lal, T. Rak, K. Orkisz. „RTLinux – system czasu rzeczywistego”, HELION, 2003.

System Czasu Rzeczywistego - różne definicje

Definicja IV :

System mikrokomputerowy działa w czasie rzeczywistym, jeżeli wypracowane przez ten system decyzje są realizowane w tempie obsługiwanego procesu.

Inaczej mówiąc, system działa w czasie rzeczywistym, jeżeli czas reakcji systemu jest niezauważalny przez proces (decyzja jest wypracowana we właściwym czasie).

*R.A. Plaza, E.J. Wróbel. „Systemy czasu rzeczywistego”,
Wydawnictwo Naukowo Techniczne, 1988.*

System Czasu Rzeczywistego - różne definicje

Definicja VI :

System czasu rzeczywistego odpowiada w sposób przewidywalny (w określonym czasie) na bodźce zewnętrzne napływające w sposób nieprzewidywalny.

K. Lal, T. Rak, K. Orkisz. „RTLinux – system czasu rzeczywistego”, HELION, 2003.

System Czasu Rzeczywistego - definicja za TCRTS IEEE

Definicja za TCRTS IEEE:

System czasu rzeczywistego to taki, w którym wynik przetwarzania nie zależy tylko i wyłącznie od jego logicznej poprawności, ale również od czasu, w jakim został osiągnięty.

Jeśli nie są spełnione ograniczenia czasowe, mówi się, że nastąpił błąd systemu.

*TCRTS - Technical Committee on Real-Time Systems of the IEEE
Computer Society*

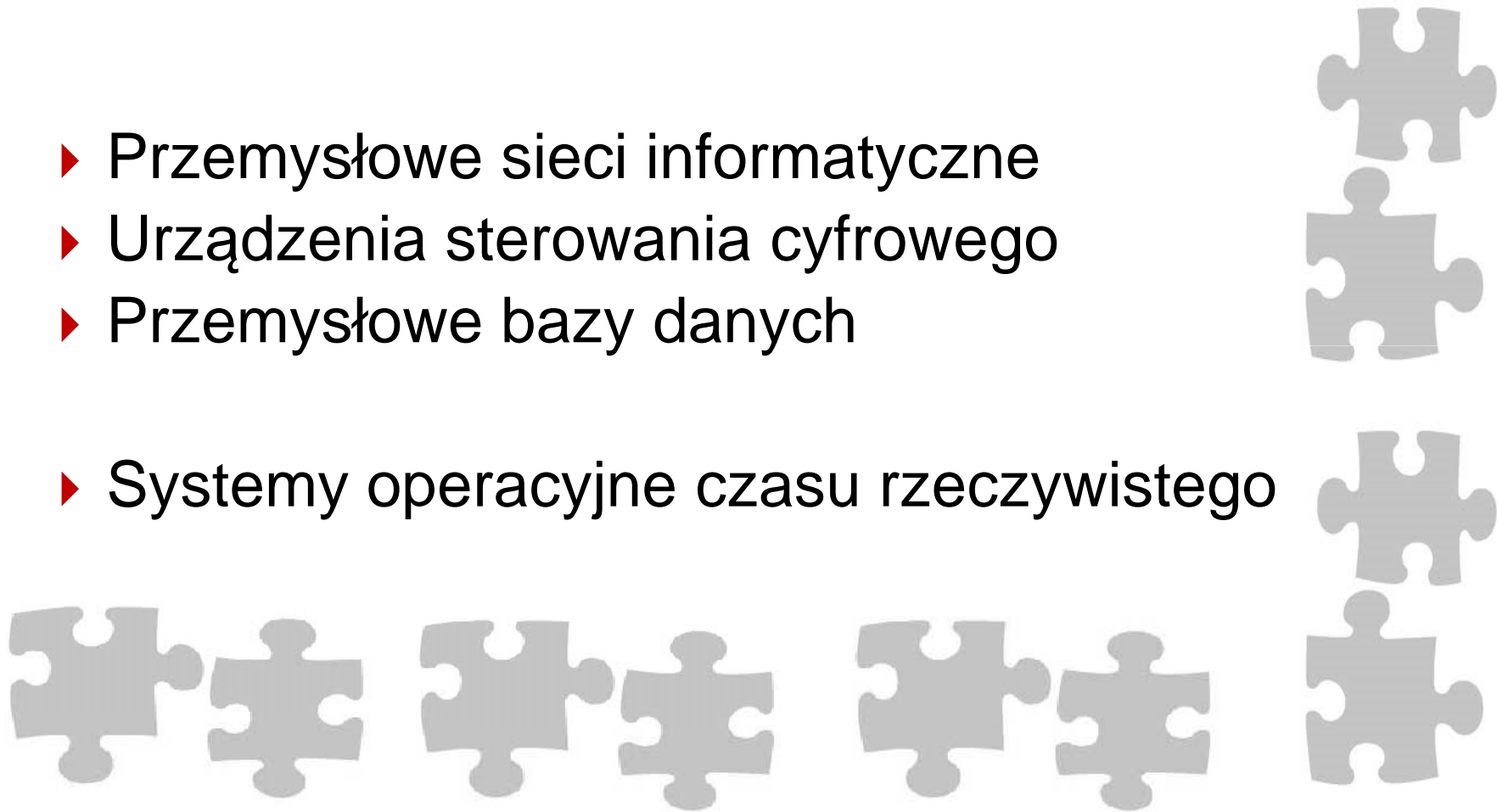
System Czasu Rzeczywistego
- definicja za standardem ISO/IEC/IEEE

Definicja za ISO/IEC/IEEE 24765:2010:

System czasu rzeczywistego jest to **system komputerowy**, w którym obliczenia są wykonywane współbieżnie z procesem zewnętrznym (otoczenie) w celu **sterowania, nadzorowania lub terminowego reagowania** na zdarzenia występujące w tym procesie (otoczeniu).

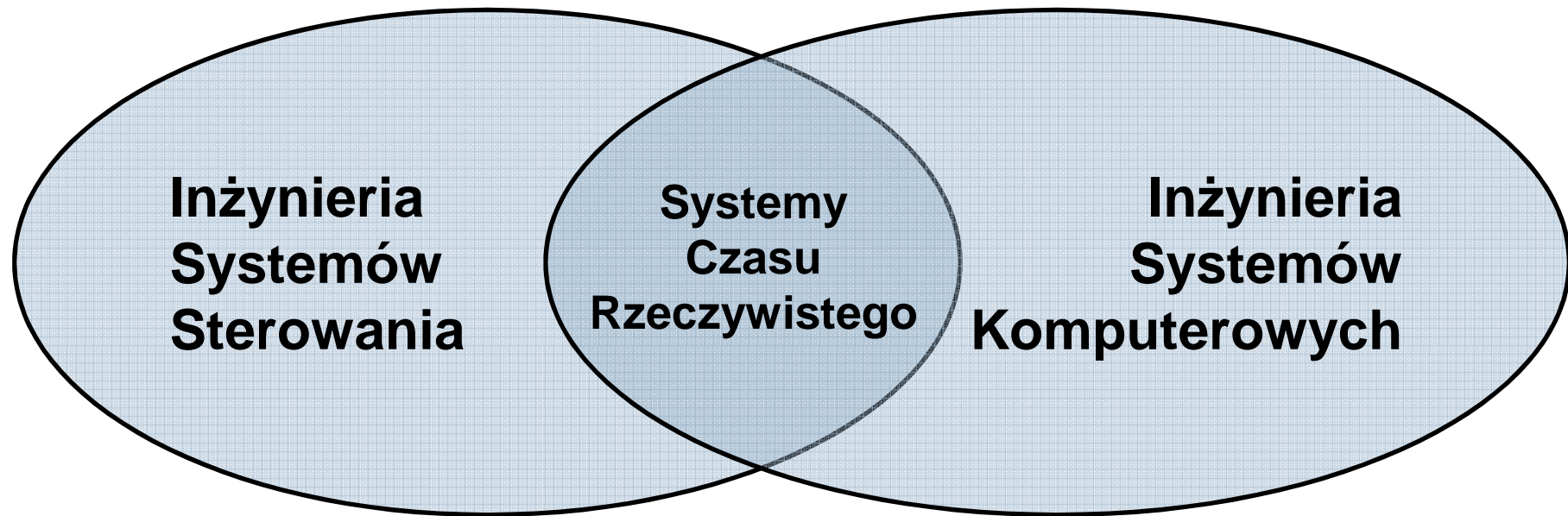
Systemy Czasu Rzeczywistego w komputerowych systemach sterowania

- ▶ Przemysłowe sieci informatyczne
- ▶ Urządzenia sterowania cyfrowego
- ▶ Przemysłowe bazy danych

- ▶ Systemy operacyjne czasu rzeczywistego

System Czasu Rzeczywistego i Sterowanie

- Wszystkie systemy sterowania są systemami czasu rzeczywistego
- Wiele systemów czasu rzeczywistego jest systemami czasu rzeczywistego opracowanymi dla potrzeb systemów sterowania

---

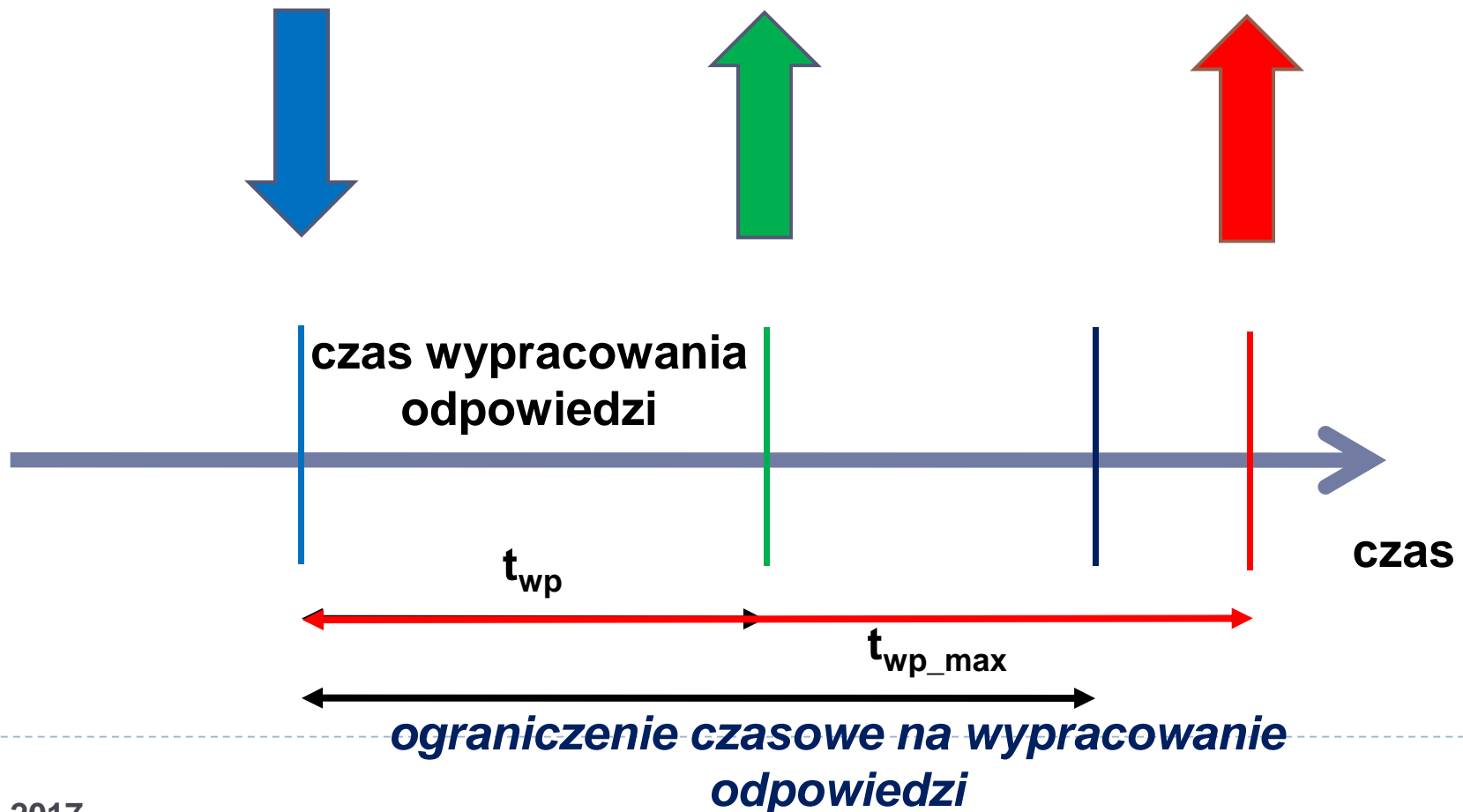
*Klasyfikacja
Systemów Czasu
Rzeczywistego
w zależności od typu ograniczeń
czasowych*

System i jego otoczenie

*bodziec, zdarzenie
z otoczenia (procesu)*

*odpowiedź systemu
„przydatna”*

*odpowiedź systemu
„nieprzydatna”*

Klasyfikacja Systemów Czasu Rzeczywistego - ze względu na wymagania czasu reakcji systemu

---

- 1) **Hard RTS** (*ang. Hard Real-Time Systems*)
Systemy czasu rzeczywistego o twardych
(ostrych) wymaganiach czasowych

- 2) **Soft RTS** (*ang. Soft Real-Time Systems*)
Systemy czasu rzeczywistego o miękkich
(łagodnych) wymaganiach czasowych

- 3) **Firm RTS** (*ang. Firm Real-Time Systems*)
Systemy czasu rzeczywistego o solidnych
wymaganiach czasowych (kombinacja twardych
oraz miękkich wymagań czasowych)

Klasyfikacja Systemów Czasu Rzeczywistego - ze względu na wymagania czasu reakcji systemu

---

1) Systemy o twardych wymaganiach czasowych

Wymagania czasowe muszą być dokładnie spełnione, przy czym warunek ich spełnienia może być wyrażony jako:

- ▶ wypracowanie odpowiedzi przed upływem określonego czasu (czas reakcji)
- ▶ lub w postaci bardziej rygorystycznej, odpowiedź powinna być przesłana do otoczenia dokładnie w danym momencie czasowym (koniczna jest synchroniczna współpraca systemu z otoczeniem)

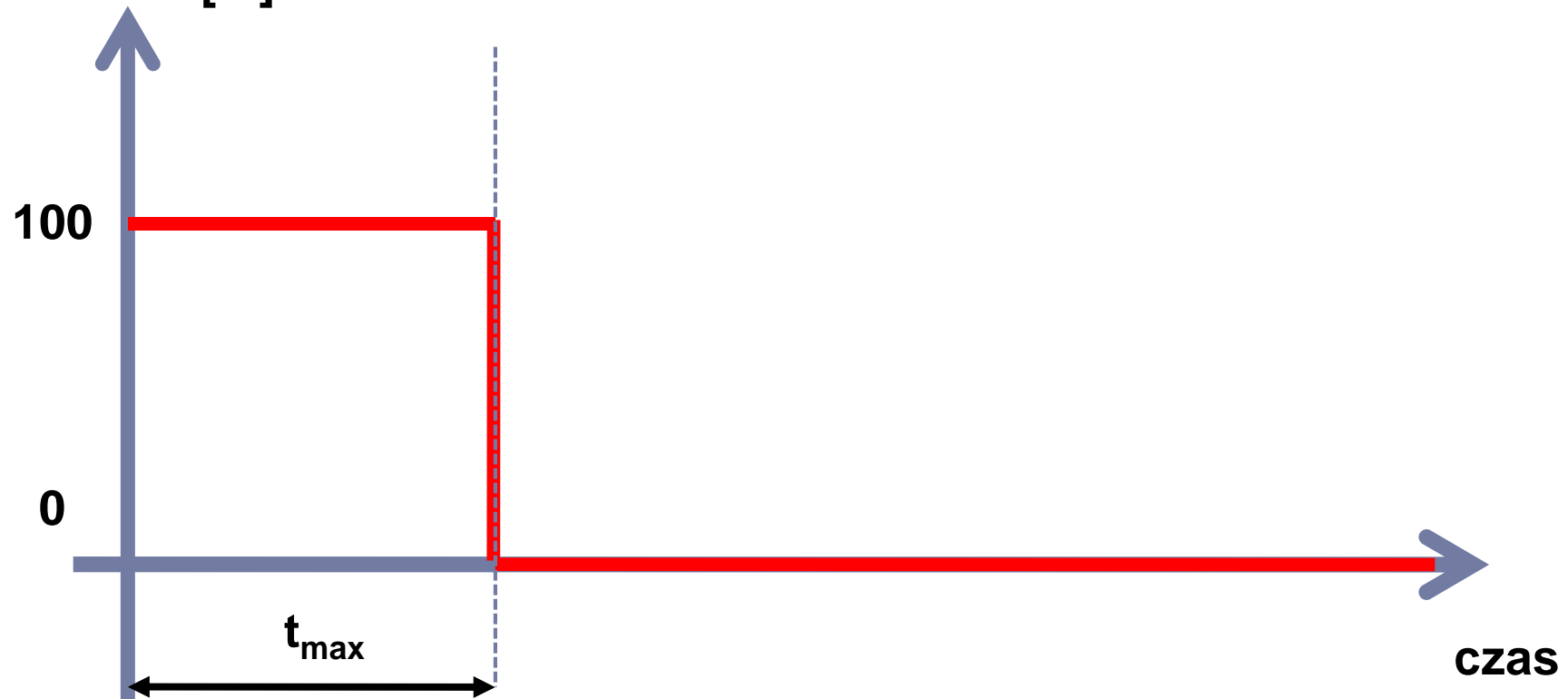
Zadania **muszą** zakończyć się **prawidłowo** i w **określonym czasie**

Przekroczenie czasu wykonania zadania **powoduje poważne, a nawet katastrofalne skutki**, jak np. zagrożenie życia lub zdrowia ludzi, uszkodzenie lub zniszczenie urządzeń, przy czym nie jest istotna wielkość przekroczenia terminu a jedynie sam fakt jego przekroczenia

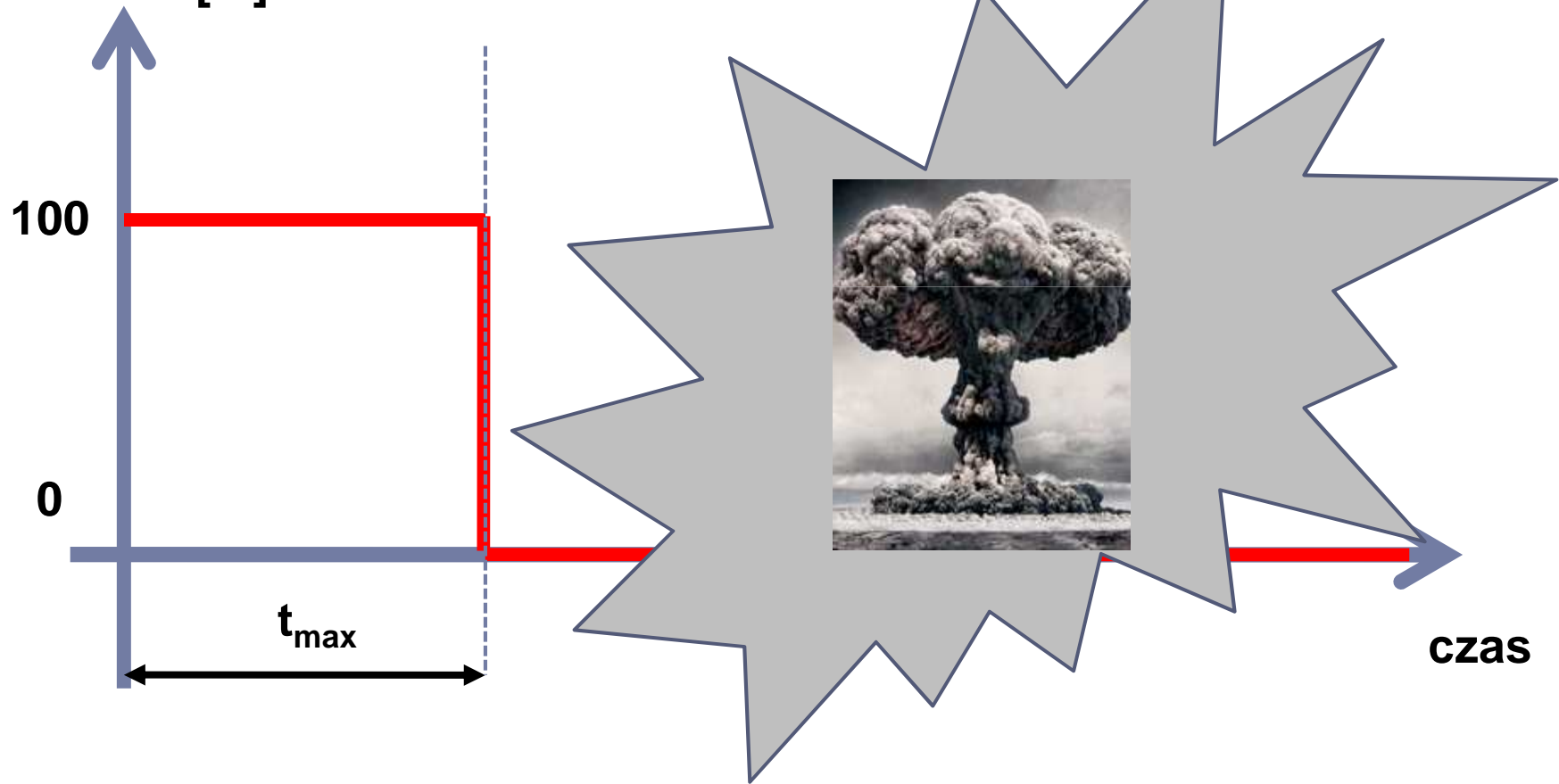
Użyteczność odpowiedzi

Użyteczność odpowiedzi
[%]

Użyteczność odpowiedzi

Użyteczność odpowiedzi
[%]

Klasyfikacja Systemów Czasu Rzeczywistego - ze względu na wymagania czasu reakcji systemu

---

2) Systemy o miękkich wymaganiach czasowych

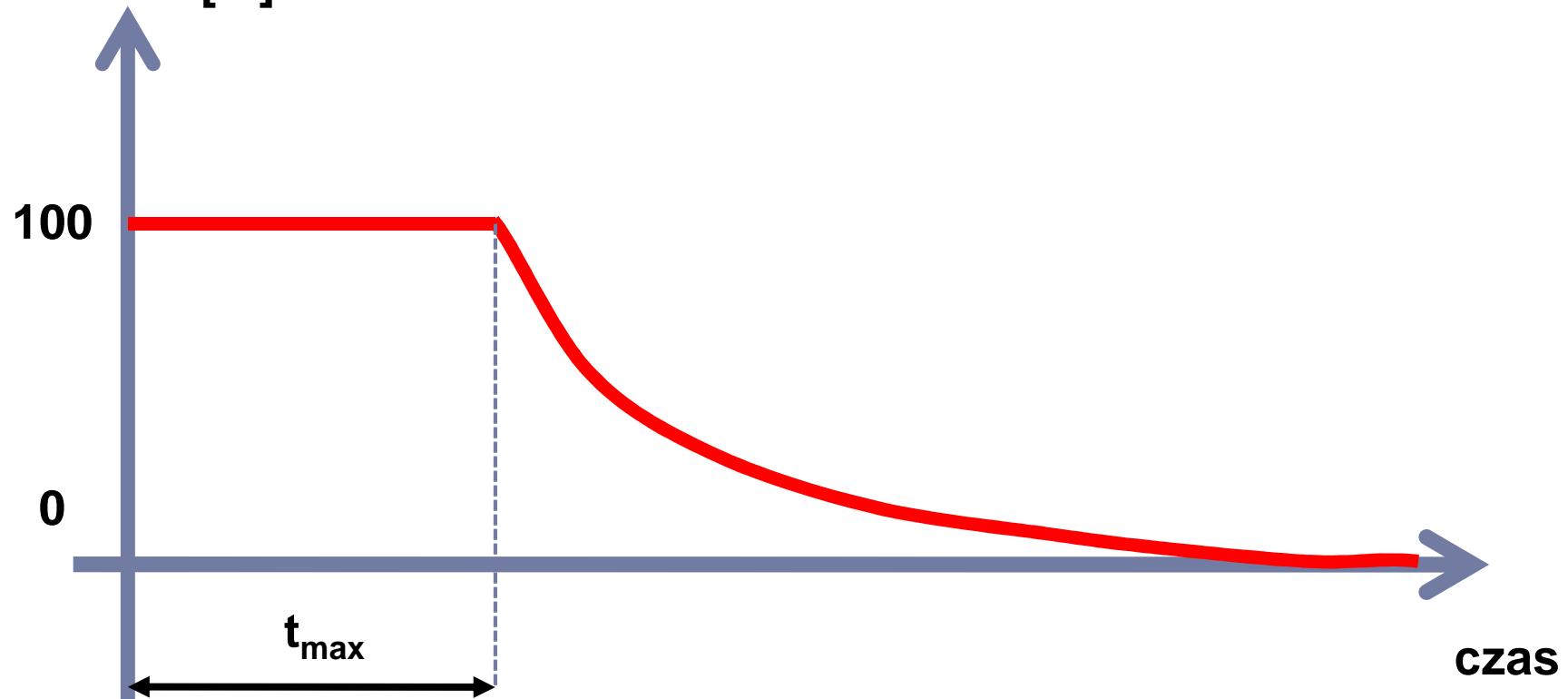
Wymagania czasowe muszą być spełnione w sensie spełnienia średniego czasu odpowiedzi

Zadania wykonywane są **tak szybko jak to możliwe** ale **nie muszą** zakończyć się w określonym czasie

Przekroczenie pewnego czasu **powoduje negatywne skutki**
tym poważniejsze, im bardziej ten czas został
przekroczony

Użyteczność odpowiedzi

Użyteczność odpowiedzi
[%]

Klasyfikacja Systemów Czasu Rzeczywistego - ze względu na wymagania czasu reakcji systemu

---

3) Systemy o solidnych wymaganiach czasowych

Systemy sprzętowo-programowe o solidnych wymaganiach czasowych, będących **kombinacją twardych i miękkich wymagań czasowych**

W praktyce definiuje się pewien krótki czas reakcji systemu, który powinien być spełniany „miętko” oraz dłuższy czas reakcji systemu, który powinien być spełniony „twardo”

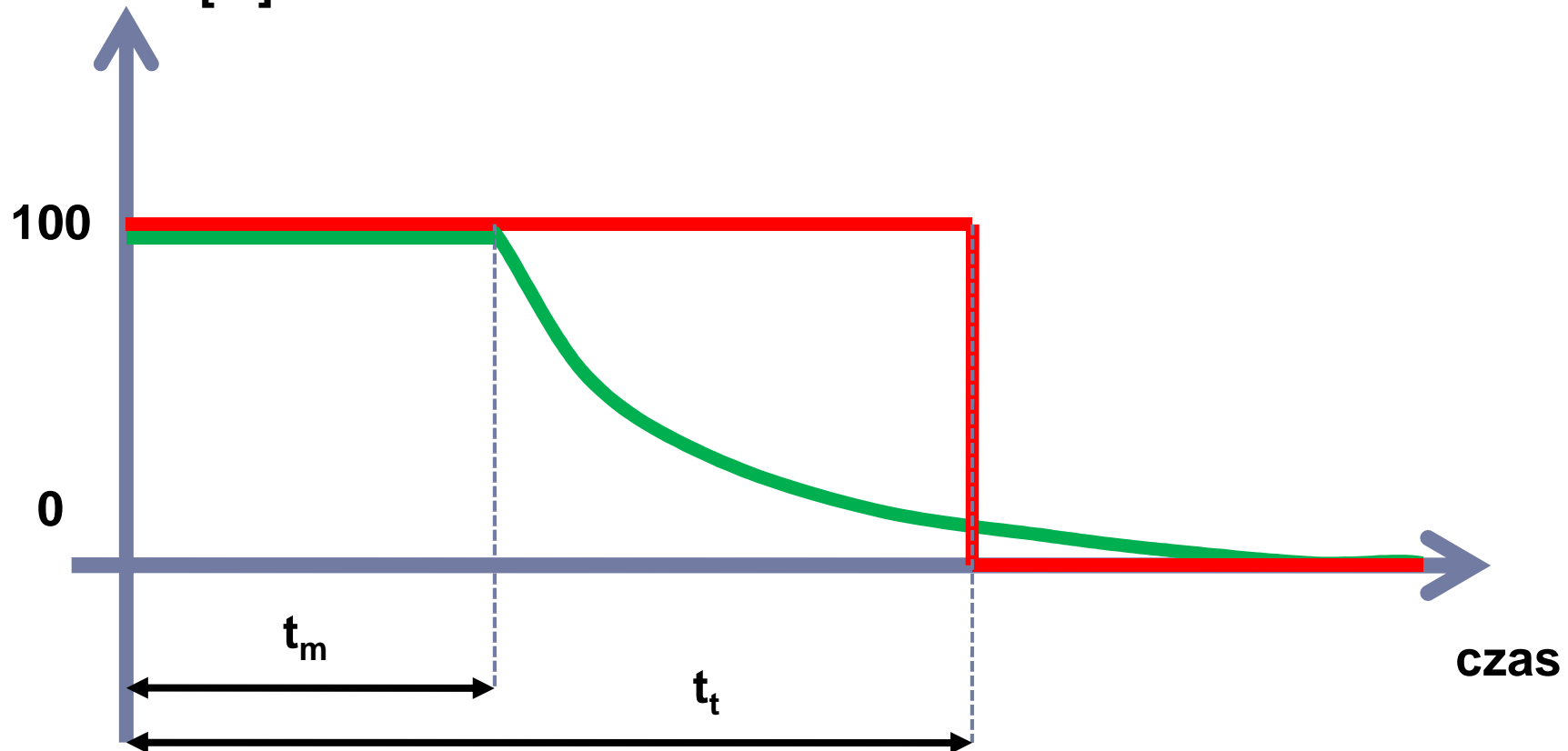
Fakt przekroczenia terminu „realizacji zadania” powoduje całkowitą nieprzydatność wypracowanego przez system wyniku

(**nie ma żadnej korzyści**), jednakże nie oznacza to zagrożenia dla ludzi lub sprzętu (**nie ma żadnej groźby**)

Użyteczność odpowiedzi

Użyteczność odpowiedzi
[%]

Systemy Czasu Rzeczywistego - pożądane cechy systemu

Do pożądanych cech systemów czasu rzeczywistego, zalicza się również:

- ▶ ciągłość działania
- ▶ zależność od otoczenia
- ▶ współbieżność
- ▶ przewidywalność
- ▶ punktualność

Systemy Czasu Rzeczywistego - pożądane cechy systemu

▶ ciągłość działania

system działa bez przerwy, oczekuje na bodźce zewnętrzne z otoczenia

▶ zależność od otoczenia

system musi być rozpatrywany w kontekście otoczenia, jego działanie jest uzależnione od bodźców zewnętrznych napływających z otoczenia

▶ współbieżność

otoczenie systemu składa się z wielu podsystemów, które działają współbieżnie, generując bodźce wymagające obsługi przez system – wymagana jest ich równoczesna obsługa stąd narzuca się również współbieżna struktura systemu

---

Systemy Czasu Rzeczywistego - pożądane cechy systemu

▶ przewidywalność

bodźce z otoczenia pojawiają się zazwyczaj w momentach przypadkowych, a współbieżne wystąpienie bodźców wymaga ich jednoczesnej obsługi;

mimo współbieżnej struktury wewnętrznej systemu, na zewnątrz system musi zachowywać się deterministycznie (reagować na zdarzenia według założonych wymagań)

▶ punktualność

odpowiedzi systemu (reakcje na bodźce zewnętrzne z otoczenia) powinny być obliczane zgodnie z zaprojektowanymi algorytmami i dostarczane do otoczenia w odpowiednich momentach czasowych

---

Małe studium przypadku

Przykładowe Systemy Czasu Rzeczywistego - krótka analiza

W kontekście kilku poprzednich slajdów rozważmy dwa przykładowe systemy czasu rzeczywistego:

- 1) **system sterowania odtwarzaczem DVD**
  - *jakie zadania?*
  - *jakie reakcje z otoczeniem?*
  - *jakie ograniczenia czasowe?*

- 2) **system sterowania rakieta przeciwlotniczą**
  - *jakie zadania?*
  - *jakie reakcje z otoczeniem?*
  - *jakie ograniczenia czasowe?*

Przykładowe Systemy Czasu Rzeczywistego - krótka analiza

Zależnie od roli i przeznaczenia danej grupy aplikacji czasu rzeczywistego:

- ▶ ograniczenia czasowe są koniecznością, której niespełnienie prowadzi w najgorszym przypadku do nieodwracalnych i tragicznych skutków
(np.: system sterowania rakieta przeciwlotniczą)
- ▶ w innych przypadkach czas wykonania nie jest tak krytyczny i dopuszcza się pewne odstępstwa
(np.: system sterowania odtwarzaczem DVD)

---

*Przykłady innych
terminów
z dziedziny*

Terminologia z dziedziny

System wbudowany (ang. Embedded System):

- ▶ Jest to system komputerowy (sprzęt i oprogramowanie), który jest umieszczony w innym systemie i stanowi jego integralną część
- ▶ Realizują zazwyczaj „proste” funkcje (np.: sterownik pralki czy komputer pokładowy w samochodzie)
- ▶ Są zazwyczaj rozwiązaniami powszechnymi
- ▶ Funkcjonują głównie bez interwencji ze strony człowieka

Terminologia z dziedziny

System dedykowany (ang. Dedicated System):

- ▶ Jest to system komputerowy (sprzęt i oprogramowanie) o jednostkowej funkcjonalności, zaprojektowany z myślą o ściśle określonym specjalizowanym zastosowaniu

Terminologia z dziedziny - „real-time system” a „system in real time”

Pojęcia „real-time system” i „system in real time”
nie są równoważne.

„real-time system”

*oznacza gwarancje czasu reakcji systemu,
natomiast niekoniecznie szybkie reakcje systemu*

„system in real time”

*oznacza m.in. wrażenie realności - szybkość
reakcji na bodźce z otoczenia (np. symulator lotu)*

Terminologia z dziedziny - „real-time system” a „embedded system”

Pojęcia „real-time system” i „embedded system”
nie zawsze są równoważne.

„real-time system”

*systemy czasu rzeczywistego mogą ale nie
zawsze mają charakter systemu wbudowanego*

„embedded system”

systemy wbudowane często ale nie zawsze
zapewniają reakcje w „gwarantowanym” czasie

Bibliografia

ISO/IEC/IEEE 24765:2010 Systems and software engineering –
Vocabulary

<http://www.iso.org>

Technical Committee on Real-Time Systems (TCRTS) of the IEEE
Computer Society

<http://tcrts.org/>

R.A. Plaza, E.J. Wróbel. „Systemy czasu rzeczywistego”, Wydawnictwo
Naukowo Techniczne, 1988.

K. Lal, T. Rak, K. Orkisz. „RTLinux – system czasu rzeczywistego”,
HELION, 2003.

Dziękuję za uwagę !!!